

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

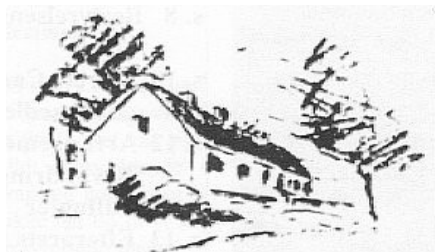
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Rytterskolen

Medlemsblad for

KARLEBO LOKALHISTORISKE FORENING

www.lokalhistoriske-forening.dk

13. årgang nr. 2 - Sommer 2019

Karlebo Lokalhistoriske Forenings medlemsblad, 'Rytterskolen' udkommer 4 gange årligt og udsendes til bl.a. foreningens medlemmer.

www.lokalhistoriske-forening.dk

INDHOLDSFORTEGNELSE:

- S. 3: Formanden har ordet**
- S.4: Børnenes liv på Brønsholmsdal 1866 - 1878.**
- S. 16: Fra museets gemmer.**
- S. 17: Kongevejene, der aldrig har været kongeveje.**
- S. 22: Kommende arrangementer.**
- S. 24: Foreningens bestyrelse.**

Forsidebillede.

**Xylografi af inspektør på Brønsholmsdal J.F. Johansen,
bragt i Illustreret Folkeblad 1872.**

**Bladet var et af datidens mange underholdende og
oplysende ugeblade for almuen.**

**Læs artiklen side 4 om Børnenes liv på
Brønsholmsdal.**

Redaktør: Flemming Jappsen – Holtebakken 49 -2990 Nivå

Tlf.: 5124 5338 – fl.jappsen@gmail.com

Layout/grafik: Jens Erik. Christiansen – Åtoften 131, 2990 Nivå

Tlf.: 4914 0397 – jensec2990@gmail.com

Tryk: 550 eksemplarer, ISSN:1904-853X

Deadline for næste udgave af medlemsbladet er 2. september 2019

Materiale til redaktøren modtages gerne elektronisk.

Eftertryk er tilladt efter aftale med redaktøren.

Formanden har ordet

En god begyndelse

Nu skal jeg ikke fortsætte med sætningen ”..er halvt fuldendt”. For sådan går det jo langt fra altid. Men i hvert fald er der ingen grund til pessimisme, således som tingene er gået hidtil i 2019.

Først den årlige generalforsamling den 28. marts. Her oplevede vi det helt fantastiske, at godt 100 af foreningens medlemmer mødte op. Det er aldrig sket før, og vi er meget taknemmelige for den opbakning til bestyrelsens arbejde, som dette store fremmøde jo er en indikation på.

Dernæst har vi haft den store glæde, at besøgstallet på Fredensborg Museum i Avderød - som foreningen jo driver på kommunens vegne - har været betydeligt større de første tre måneder af museumsåret, end i alle foregående år.

Det har vist sig, at særudstillingen med temaet, ”Kvindelig - fra ildsted til komfur”, har tiltrukket sig stor interesse blandt begge køn. Vi har også mange gæster, der kommer fra andre kommuner end vores egen. De vil gerne se særudstillingen, som de har læst om på vores hjemmeside.

Men også til vore foredrag og byvandring har der, i den første del af året, været en stor tilslutning. Det gode ved disse flotte tal er ikke så meget, at bestyrelsen derved bliver bestyrket i, at vort arbejde gør nytte, men især, at interessen for historien synes at være voksende. For sagen er jo den, at kender vi ikke til fortiden, så vil vi heller ikke rigtigt kunne forstå nutiden.

Hermed ønskes alle vore medlemmer en rigtig god sommer!

Med venlig lokalhistorisk hilsen

Niels Storgaard Simonsen

Formand

Børnenes liv på Brønsholmsdal

1866 - 1878.

Af Kirsten Norn

Fortsættelse af artiklen i Rytterskolen, efterår 2016, om inspektør

J.F. Johansen og hans hustru Dorthea Johansens første tid på Brønsholmsdal.

Fattigforsørgelses- opdragelses- og arbejdsanstalten Brønsholmsdal blev oprettet i 1865 af de fire sognekommuner i Hørsholm Amts Distrikt: Hørsholm, Birkerød, Karlebo og Bloustrød. Brønsholmsdal styredes af en 'Direction' (bestyrelse) med administratoren af Hørsholm Amts Distrikt, Kammerråd C. Christensen, som formand. Sådanne anstalter blev oprettet landet over efter pres fra sognekommunerne, som fulgte stigningen i antallet af de fattigste familier med stor bekymring.

Der var intet lovgrundlag bag oprettelsen af de omtrent 300 anstalter, som fandt sted fra begyndelsen af 1860'erne til slutningen af 1880'erne. Årsagen til sognenes store investeringer var at landbosamfundet fuldt og fast troede på, at den pakkeløsning, som arbejds- og forsørgelsesanstalterne tilbød sammen med pasningen af de

gamle og opdragelsen af børnene, kunne løse fattigdomsproblemet.

Som noget nyt ønskede sognene at modtage børn til opdragelse og forsørgelse. Indenrigsministeriet modsatte sig den nye form for børneforsørgelse, men sognekommunerne pressede på og endte med at trække det længste strå. Sognerådene lagde stor vægt på at få samlet børnene fra "de dårlige hjem", så de kunne vokse op under ordnede forhold og blive oplært til nyttige samfundsborgere.

Det er ud fra denne nye tankegang, vi skal forstå inspektør J.F. Johansens formulering i beretnin-

gen fra 1876 om Directionens handlemåde: ”*Det forsømtes derfor ikke, hvor saadanne (børn) fandtes i slette og daarlige Hjem, hvor de benyttedes til Tiggeri og afholdtes fra Skoleundervisning, at uddrive dem af disse Forhold og, uanseet den forøgede Udgift for Communerne, lode dem komme under Forsørgelse og Opdragelse paa Anstalten*”.

Selv om Inspektør J.F. Johansen kom fra en stilling som selvstændig restauratør med to dampkøkkener i København, kendte han om nogen børnenes vilkår fra sin egen barndom i et dårligt hjem i Trinitatis sogn. Fra 8-års alderen måtte han forsørge sig selv ved fabriksarbejde og ved at løbe byærinder for folk. Som 11-årig blev han anbragt på Flakkebjerg Institut i Sydvestsjælland sammen med andre forsømte drenge fra København. Årsagen til hans erhvervsskifte til inspektør på Brønsholmsdal skyldtes, at han i februar 1866 gik fallit med sit sidste dampkøkken.

J.F. Johansen vidste hvor vigtigt det var, at opbygge en selvtilid hos børnene. De skulle vokse op i faste rammer under familielignende forhold, og de skulle have lov til at være børn inden de, ved 10-årsalderen, begyndte at få opgaver med ansvar. Den seminariuddannede C.C. Møller, der var forstander på Flakkebjerg Institut, blev hans nære ven gennem hele livet.

De børn, der kom til Brønsholmsdal i 1866, var i en ynkelig forfatning. Der skulle begyndes forfra med alt: ernæringstilstanden, renlighed, påklædning, al-

Kor en Seminarist
 bliver paa Grund af den nuværende Pævers
 Raldelse, til et selvstændigt Embede, til 1ste April
 Blads ledig paa Opdragelsesanstalten paa Brønsholmsdal
 pr. Hørsholm. Foruden at undervise
 ca. 60 Børn. fordeelt i toende Klæser, i de
 almindelige Almue Skolefog. maa han tillige,
 om forlanges, af og til assistere med de krist-
 lige Arbejder paa Contoiret. Lønnen er 100 Rd.
 aarlig, fri Station med Post
 Ansøgninger, frittede til Directionen for Fat-
 tigforsørgelseanstalten paa Brønsholmsdal,
 modtages af Inspecteur Johansen paa Anstalten
 indtil Tirsdagen den 18de Marts.
 Opdragelses-Anstalten paa Brønsholmsdal
 pr. Hørsholm, den 2den Marts 1873.

Annoncen i Berlingske Tidende 12.3. 1873.

Lærerinde.

En i de almindelige Almueskolefag og Haandgjerningsarbejde serm Lærerinde, ikke al for ung, søges til den 1ste Februar 1876 til Opdragelsesanstalten paa Brønsholmsdal pr. Hørsholm. Lønnen er fri Station og 240 Kr. aarlig. Nærmere Oplysninger meddeler Inspecteur Johansen paa Anstalten.

Annoncen i Berlingske Tidende 11.1. 1876.

Møntenheden ændres i 1876 fra rigsdaler til kroner.

Dvs. at 1 rdl. derefter svarede til 2 kr.

mindelig opførsel, ordforråd, concentration, indlæring etc.

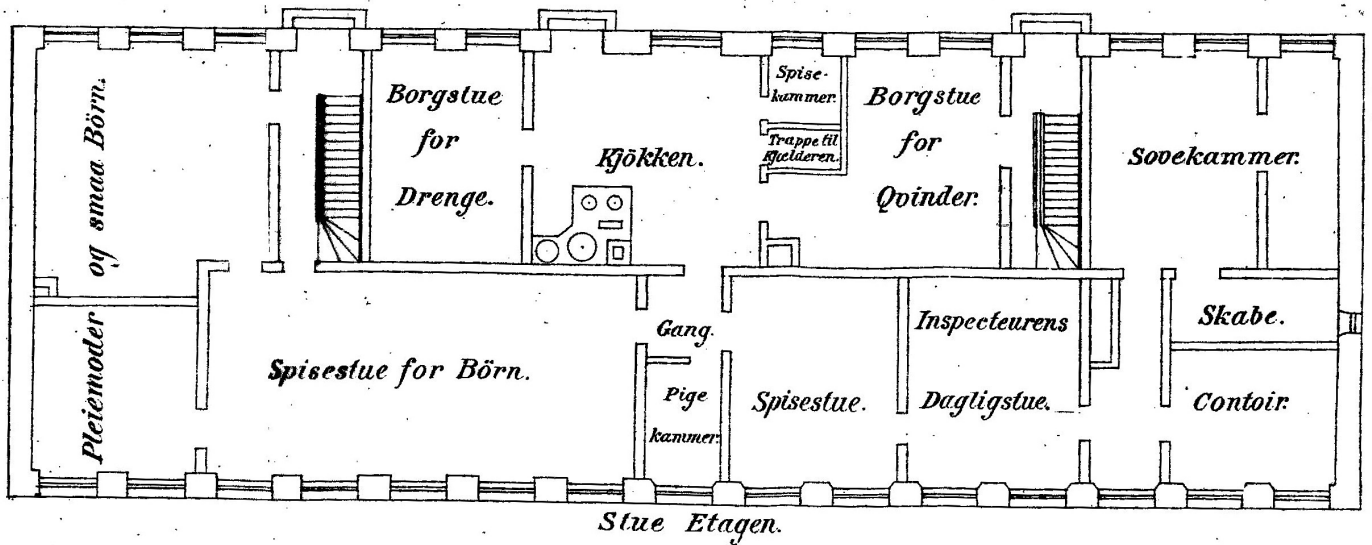
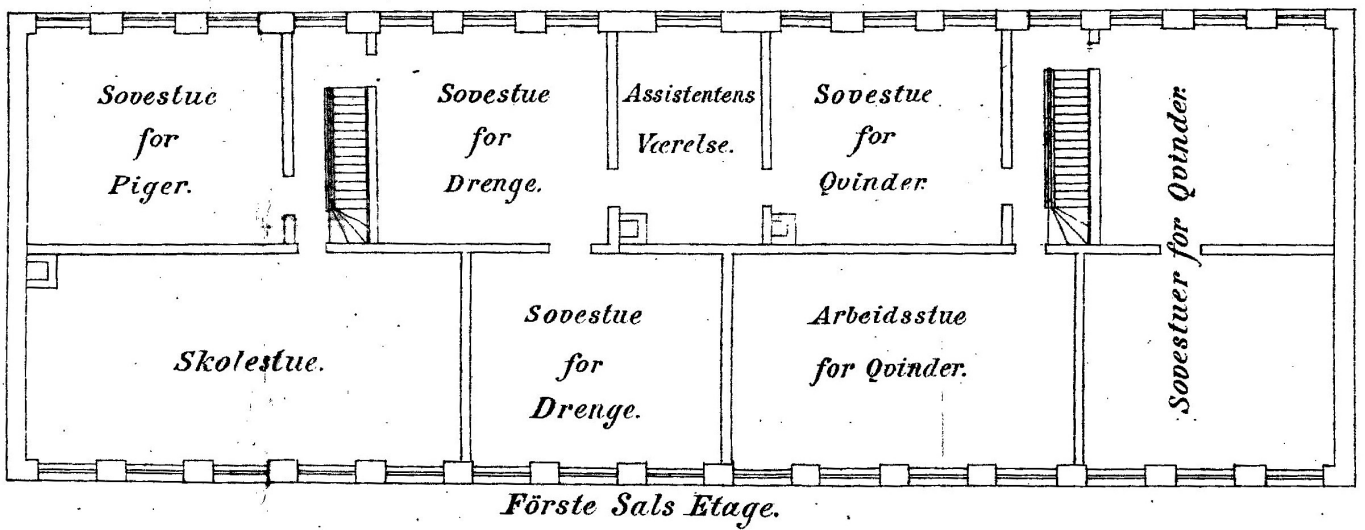
Som noget af det første oprettedes en skole på anstalten ved skolebestyrer på realskolen i Hørsholm, Peter Hass. Den åbnede 3½ uge efter inspektør Johannsens ansættelse med undervisning to timer dagligt af Peter Hass i de to første år. Hr. Hass afløstes derefter af heltidsansatte lærere, der ikke blev længe i stillingen. De afløstes af lærerinder som også havde undervisning i syning og håndarbejde, men heller ikke de blev længe i stillingen.

Da antallet af lemmer nærmede sig 100 i Røde Bygning, trængte en ændring af lokalernes brug sig på. Ved ombygningen i 1869/1870 fik inspektør J.F. Johansen et stort ønske opfyldt,

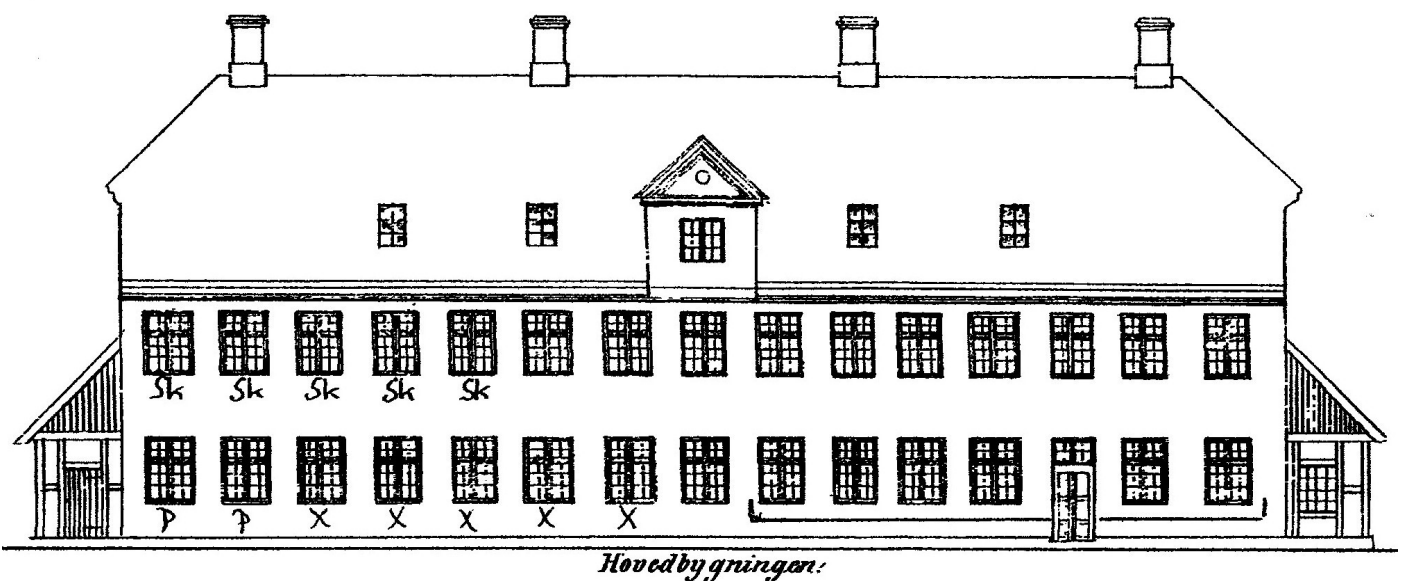
nemlig et samlet areal til børnene med egen indgang fra gårdspladsen. Dertil kom en stor skolestue med fem fag vinduer på 1. sal og en spisestue til børnene i stueétagen ligeledes med fem fag vinduer ud mod have, marker og naturen. Alle mænd flyttede over i Gule Bygning.

Både Røde- og Gule Bygning er bevarede i dag og ligger smukt op til det lille vandløb, der udgør Donse Å kort før den forener sig med Usserød Å.

Et godt indtryk af den travle hverdag på Brønsholmsdal kan man danne sig ved at se på tilrettelæggelsen af børnenes undervisning. Yngste klasse undervistes fra kl. 7 – 13 og ældste klasse fra kl. 13 – 19, hver anden dag. Et skel mellem yngste og ældste

Plantegning af 1. salen og stuen i Røde Bygning efter ændringen 1869/1870
 Findes i Johansens beretning fra 1876.

Røde Bygningens facade med markering af den nye skolestue (Sk), den nye spisestue (X), plejemoderens værelser (P), samt markering af inspektørens lejlighed og kontor til højre.

klasse har formentlig været omkring 10-årsalderen. Der nævnes ikke noget om særskilt undervisning af drenge og piger, heller ikke om fagopdelt timeplan, men skoledagen skulle slutte udendørs med gymnastik, hvis vejret tillod det.

Et sæt nyindkøbte skolebøger på 28 eksemplarer foreslog til begge klasser. Hvilke tekster der har været brugt til læsning vides ikke, men i Fredensborg Lokalhistoriske Museums samling af skolebøger findes en "Læsebog for de lavere Klasser". Der var sammenhængende tid til børnenes daglige opgaver, lektier, leg og gymnastik

for begge køn. Alle Piger havde desuden en dobbelttime to gange om ugen, hvor lærerinden underviste dem i finere håndarbejde. Det forventedes også at plejemoderen for de små, skulle kunne sy og strikke med pigerne, så de kunne forfærdige linned, strømper og almindelig beklædning til brug på anstalten.

Plejemoderpladsen

paa Opdragelsesanstalten paa Brønsholmsdal pr. Hørsholm bliver paa Grund af anden Ansættelse ledig til 1ste October d. A. Hertil søges en ung, proper Enke eller ugift Kvinde, der med Venlighed og Kjærlighed kan omgaaes Børn og er saa ferm i Strikning, Syning og andet Haandgierningsarbejde, at hun kan vejlede de større Pigebørn heri. Begyndelseslønnen er 200 Kr. aarlig og fri Station. Man henvende sig til Inspectionen paa Anstalten.

Annoncen i Dags-Telegraphen 6.9. 1877

Om plejemoderens opdragelse gjaldt det, at hun skulle ”omgaaes dem med moderlig Omhu og om fornødent gjøres vise den nødvendige Alvor og Streghed om Deres Befalinger ikke efterkommes med

En fattig kone med lille pige, der kan ses på Lokalhistorisk Museums udstilling i Avderød. I bedste fald en plads som tyende til moderen og en fremtid for datteren i samme spor. For datteren var der ikke udsigt til en læreplads.

Foto: Kirsten Norn

det Gode”, som der stod i brevet hun fik sendt fra Brønsholmsdal. Stillingsannoncen i pressen viser Brønsholmsdal som en mild stiftelse, ikke en tvungen anbringelse. Samtidens moral finder vi i den interne betingelse for stillingen.

Børnene i ældste klasse opdrages til voksenlivets gøremål. Pigerne oplærtes i alt vedrørende husholdning, tøjvask og syning. De otte ældste piger var fordelt med to i køkkenet, to i mejeriet og fire til rengøring af lemmernes stuer. De skulle også lære at malke kørner. Drengene hentede vand og brændsel, muggede ud i stalden samt havde udendørs opgaver. I tiden fra maj til oktober blev nogle af børnene beskæftiget hos fremmede i nabolaget til en fast løn på 10 kr. for perioden. De skulle samtidigt passe deres skole og være tilbage på Brønsholmsdal inden kl. 20.

Fredensborg Lokalhistoriske Museum viste i 2018 en udstilling om mændenes arbejde og i 2019 viser museet i to etager en udstilling om kvindernes arbejde i landbruget. Begge udstillinger på Rytterskolen i Avderød vækker til eftertanke om hvilken slidsom tilværelse med tunge arbejdsredskaber dagligdagen har budt på.

Ved ombygningen i 1869/1870 indrettedes også to borgstuer på hver side af køkkenet, den ene til drenge, den anden til kvinder. Her kunne lemmerne ved dagens slutning samles om en kop kaffe, fortælle historier, synge eller bare snakke i en times tid før man gik til ro.

Søndage og fridage kunne børnene tilbringe med småudflugter, leg og spil; om sommeren var der ture til Øresund med badning. Ved skoleårets slutning kunne børnene se hen til en herlig skovtur, der ligesom julehøjtiden, kom i stand ved bidrag fra egnens beboere. Derefter var der sommerferie i en måned. Julehøjtiden er skildret i forrige artikel.

På Brønsholmsdal fik alle den samme kost. En plan over den ugentlige forplejning viser ikke særskilte retter eller portionsstørrelser til børn. Det fremgår heller ikke af protokollerne, om der gjaldt en særlig aftale for børn. Fra egnens

beboere kom jævnligt ekstra forsyninger uden at de omtales konkret. Når der om fredagen stod pandekager på spisesedlen, må der have været hønsehøld på anstalten, men det ses ingen steder i protokollerne. Ved bygningsændringerne i 1869/70 blev der sat plads af til smådyr i bygningen overfor kostalden, men ikke hvilke dyr det drejer sig om.

Hver dag gik børnene forbi inspektørens kontor for at sige Godmorgen og Godnat. Ved den lejlighed kunne der falde et par ord fra inspektøren om dagens hændelser med vejledning eller opmuntring til den enkelte. Så tit det lod sig gøre læste Johansen lektier med børnene, forberedelsen til næste dag var også hans ansvar. En god del af børnene kunne rettes op, men alt for mange var fra fødslen af udstyret med et livsgrundlag som ikke rakte til at klare den hårde dagligdag i landbruget.

Hver dag blev der før morgenmaden sunget en salme og læst fadervor af et af børnene. Gudstjeneste blev afholdt hver anden søndag.

Efter 10 års virke på Brønsholmsdal kunne inspektør J.F. Johansen i 1876 opgøre resultatet af de fire sognekommuners indsats. Af periodens i alt 462 lemmer var 171 børn under 15 år, af dem boede 51

børn på anstalten i 1876. 63 drenge var kommet i lære, 10 børn var afgået ved døden og 2 drenge sendt til Flakkebjerg Institut. De sidste 45 børn blev udtaget af anstalten inden konfirmationen. Da der ikke er redegjort specielt for pigerne må det antages at de fleste af de 45 børn har været piger.

Anstaltens børn i ti-året 1866-1876 var ligeligt fordelt mellem drenge og piger. Som eksempel på drengenes lærepladser efter konfirmationen kan nævnes: Bager, konditor, dugmager, gartner, kurvemager, rebslager, sadelmager, smed, skomager, skrædder, træskomager og tømrer.

Samtlige drenge blev forsynet med klæder til den første tid i lærepladsen, en standardpakke af samme type, som den Johansen selv havde fået på Flakkebjerg Institut. En beklædningsliste savnes for pigerne, der måske selv syede forklæder og kjoler på anstalten.

Produktudstillingen i 1876

Den store landbrugsudstilling i Frederiksborg Amt i foråret 1876 fik samtidigt følge af Hørsholm Distrikts Økonomiske Selskabs produktudstilling i Hørsholm. Her blev fremvist landbrugsvarer, husflids- og håndarbejder fremstillet af befolkningen i distriktets fire sognekommuner. Brønsholmsdal, der blev drevet som et landbrug, deltog på lige fod og lemmerne hævdede sig smukt på den lokale udstilling med 6 præmier i alt. Førstepræmien på 15 kr. for smør fra små brug med under 30 køer gik til Brønsholmsdal, som to gange ugentligt leverede smør til en urtekræmmer i Københavns nye velhaverkvarter på Gammelholm. Første præmien var en stor anerkendelse af Johansens hustru, Dorthea Johansen som styrede mejeridriften, der på det tidspunkt endnu var kvindearbejde. De ældste piger der, som nævnt, blev oplært i mejeriet, fik her et konkret bevis på, hvad der skulle til, hvis man ville frembringe gode varer.

Seks små piger fra Brønsholmsdal høstede også anerkendelse, idet de tilsammen vandt første præmien på 10 kr. i håndarbejde. Deres navne kom både i Hørsholm Avis og Frederiksborg Amts Avis, det betød, at folk kunne bestille håndarbejder

**Beklædningsliste for lærling Johan Frederik Paulus
i Brønsholmsdals Correspondanceprotokol 1876.**

No.	Indhold
57.	<p>Ved Herred at fremmende Læris Lærling Dungen Johan Frederik Paulus, meddeli Dum, at han til Læris medbringer følgende, de følger:</p> <ul style="list-style-type: none"> 3/4 Glædestrøier; 3 Par dette Brunklæder, 2 " Læreri Brunklæder; 2 Veste, 3 Huer, 4 Skjorter, 5 Par Giomper 2 Par Seler, 3 Sockklæder, 1 Krave og Slips 1 Par Skov 1 " Strøtoffer, 2 Sommerørklæder, 1 Ham, Sommertrøier, 1 Salskog og 1 Riste med Læs og Nøgler

Endvidere, skriver Johansen, medbringer han:

Contant 3 Kroner, hans Daabs og Konfirmationsattest følger hoslagt, og beder Dem at drage Omsorg for hans Indmeldelse i rette Tid i Lægsrullen.

Inden 1. November dette Aar maa vi blive enige om Oprettelsen af Lærercontracten, dog bemærkes her, at den foreløbige Aftale mellem os er, at han fra Dato skal 5 Aar i Lære, have Klæder, Kost Logi og Vask samt Kur og Pleje i Sygdomstilfælde, og naar han skal være Svend, en Svendeklædning, eller en bestemt Sum Penge til en Saadans Anskaffelse.

hos dem. At få tildelt en førstepræmie har været en stor oplevelse for pigerne og endnu en god reklame for Brønsholmsdal.

Straks efter konfirmationen skulle alle børn forlade anstalten for at begynde voksenlivet. Før det fyldte 15. år måtte inspektør Johansen derfor have fundet en læreplads til drengene og en plads i huset til pigerne svarende til deres interesser og evner. Det voldte sjældent vanskeligheder, da egnens folk gerne ville have børnene, der havde lært at tage fat.

At få **'Lille Peter'** i lære efter konfirmationen trak i langdrag. Han var søn af Stine Johansen i Bloustrød, kaldet 'Omgangs Stine', og havde det meste af sit liv været sengeliggende. Ved 11-årsalderen skete der en bedring med ham og Johansen forberedte ham derfor til en læreplads som skrædder. 'Lille Peter' havde ikke mange kræfter og var meget langsom. Når han kom i lære

ville mester forvente, at han i det mindste kunne tjene lærlingeudgifterne hjem dvs. kost, logi, lys og klæder.

'Lille Peter' blev konfirmeret 1. oktober 1876. Johansen brugte en del tid på at tage ham med rundt for at præsentere ham, men ingen skræddermester turde tage ham. Til slut lykkedes det at komme overens med en mester i Helsingør, som efter lang betænkningstid ville tage 'Lille Peter' i lære og gøre ham til svend på 5 år mod normalt 3 år, hvis han kunne få et kommunalt tilskud. Dog ville han først have ham på prøve, inden han bestemte sig.

Tilskud fra forsørgelseskommunen i den situation var ikke noget kommunerne var tilbøjelige til, skrev Johansen tilbage til mesteren. Sagen endte med at Bloustrød sogneråd vedtog en udbetaling til skræddermesteren på 40 kr. årligt i 3 år, betalt bagud. 'Lille Peter's skæbne har det ikke umiddelbart været muligt at spore.

Anders Jensens vilkår gengives i let forkortet form. Hans forhold svarer til den beskrivelse man kan træffe af landbolivet i 1860'erne.

Den 22 oktober 1867 skriver inspektør J.F. Johansen på Brønsholmsdal til gårdejer Hans Andersen, Mortenstrupgaard ved Hørholm. Hans Andersen var fra 1863 til 1867 formand for forstanderskabet i Bloustrød Sogn.

”Den af Bloustrød Sogn i den gule Længe boende Arbeidsmand Anders Jensen, har oftere beklaget sig for mig over den Nød hans Børn lider paa Grund af den ringe Fortjeneste han i disse strænge Tider har, til deraf at ernære Kone og 5 Børn. For at afhjælpe denne Nød er det hans Bøn, at de tre største af Børnene maatte blive optagne paa Anstalten (dreng paa 12 Aar og 2 Piger 9 og 11).

[...] Anders Jensen har i den Tid han har boet paa Anstalten viist sig som en fredelig, ædruelig og flittig Mand, der saavel Helligsom Søgnedag fra tidlig Morgen til sildig Aften er paa Arbejde; Konen derimod lader til at være i høi Grad ligegyldig og doven og Børnene ere som Følge heraf meget forsømte og omtrent nøgne; Dagen tilbringe de med at tigge her i Omegnen og de-

res Forsømmelse fra Skolen ere saa hyppige, at det ikke kan nytte at mulktere dem, da Mandens hele Fortjeneste i saa Fald ville medgaa til at betale Mulkten (bøden).

Som Følge af Ovenstaaende kan jeg ikke andet end anbefale de tre Børn til Optagelse paa Anstalten, dels for at redde Børnene fra Fortabelse (fattigdom) og dels for at befri Bloustrød Sogn fra muligen inden kort Tid, at blive bebyrdet med den hele Familie.”

Det siger noget om familiens eksistensgrundlag, at små bøder for ikke at møde op i skolen, kunne vælte den omkuld. Problemet med familiernes manglende evne til at betale skolemulkterne var almindeligt kendt, derfor kunne de første mulkter eftergives af sognene. Årsagen til den ringe løn, eller slet ingen løn fra gårdejerne kunne dels være at lønnen ikke var blevet reguleret op, dels at gårdejerens egen eksistens var truet f.eks. på grund af sygdom også i kvægbesætningen, ulykker samt et par meget tørre somre i sidste halvdel af 1860'erne.

Læs mere her:

A.H. Brandt: Brønsholmsdals historie. 1965.

Brønsholmsdal. Correspondanceprotokol 1867, nr.13: s.148, [Anders Jensens familie]. - Correspondanceprotokol 1876, nr.59: s.319 [Beklædningsliste for lærling]. Nr.98, nr.99, nr.104: s.346 – 349, [’Lille Peter’]. – Correspondanceprotokol 1877, nr.11: s.425-426, [Plejemoderen].
(Fredensborg Arkiverne)

Harald Jørgensen: Studier over det offentlige fattigvæsens historiske udvikling i Danmark i det 19. århundrede. 1975. S. 287-291, 306-312.

Hørsholm Avis 1876-03-19. Produktudstillingen og Brønsholmsdals præmier.

J.F. Johansen: Beretning om Fattigforsørgelses-, Opdragelses- og Arbejdsanstalten [...] på Brønsholmsdal, 1876. S.22 – 30, 41-42.
(Fredensborg Arkiverne)

Kirsten Norn: Brønsholmsdal. Fattigforsørgelses- og Arbejdsanstaltens første inspektører, i: Rytterskolen, efterår 2016. S. 8-16.

Kirsten Norn: Dampkøkken-Entrepreneur Johan Frederik Johansen (1827 – 1866) i: Historiske meddelelser om København, 2018. S. 151-195.

Artiklens vignetter er hentet i ”ABC. Udgivet af Frederik Frølund.”

ABC’en er genudgivet i 2014 af Fredensborg Lokalhistoriske Museum.

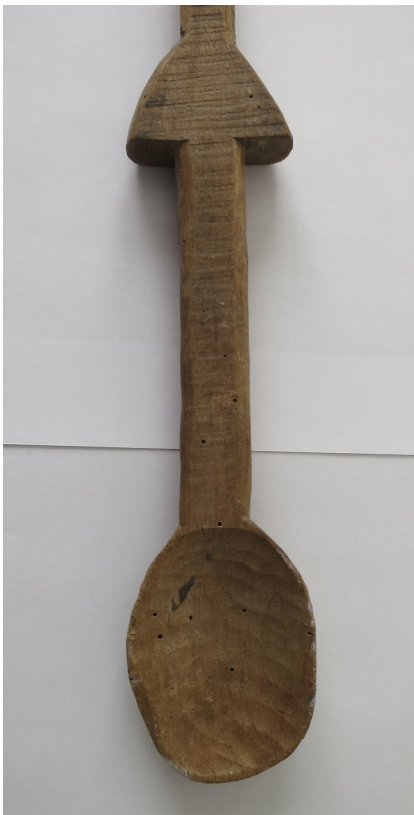
Fra museets gemmer

Hvad har denne træske været brugt til?

Af Henrik Teileskov

I museets righoldige samlinger er vi stødt på ovenstående træske. Skeen er ca. 60 cm lang og bærer bestemt præg af at være hjemmegjort. Hvilken funktion har den trekantede udvækst på skaftet – måske skulle skeen kunne hænge i et stativ? Og hvorfor er skeen forsynet med et ca. 25 cm langt og spidst stykke metal i den ene ende?

Den mystiske trekant og det ca. 9 cm lange hoved.

Metalspidsen.

Er der blandt "Rytterskolens" læsere et bud på, hvad skeens anvendelse har været? Jeg modtager meget gerne oplysninger.

Henrik Teileskov
teileskov@post.tele.dk

Kongevejene, der aldrig har været kongeveje

Af Niels Storgaard Simonsen

Der er næppe tvivl om, at der er en vis stolthed over, at vi i Fredensborg Kommune har ikke blot én men hele to "kongeveje". Og mange synes sikkert også, at det passer fint med, at f.eks. Fredensborg Kongevej jævnligt må lægge asfalt til kongehusets biler, når de kører frem og tilbage mellem Fredensborg Slot og København.

Oprindeligt var de fleste af landets veje jordveje, der var skabt af færdslen, ikke af myndighederne. Dvs. at man kørte der, hvor man fandt terrænet mest fremkommeligt. Vejene var dårligt vedligeholdte, og de var mudrede og fyldt med huller. Var vejen for slem kørte, red eller gik man, hvis muligt, blot ved siden af, så vejene derved nogle steder efterhånden blev bredere og bredere. Men altså absolut ikke bedre.

Langt tilbage i tiden, hvor transporten, og dermed også kommunikationen, gik meget langsomt, kunne kongen ikke

blot sidde ét sted i riget og derfra regere landet. Han måtte rejse rundt, bl.a. for at opkræve skatter samt i øvrigt sikre sig, at adelen ikke tiltog sig urimelig stor magt. Som enevældig konge, der ikke blot udgjorde den lovgivende og udøvende, men også den dømmende magt, måtte kongen desuden rejse rundt i landet for at sikre sig, at retfærdigheden skete fyldest. Man taler derfor historisk ofte om en periode med "rejsekongedømmer".

Vejenes ringe tilstand betød ikke blot en ukomfortabel, men også som nævnt en meget langsom transport for kongen og hans embedsmænd. Selv om Jyske Lov fra 1241 havde bestemmelser om både bygning af veje og deres vedligeholdelse - hvilket blev fulgt op at Christian III's lovgivning i 1547 og 1558 - så hjalp det intet. For der var ikke nogen vejmyndigheder med budget og ansatte til at udføre arbejdet. Det var bøndernes opgave,

og de mente, at de hverken havde tid eller råd dertil.

På ordre fra Frederik II byggedes den første kongevej i 1584. Den gik fra Vibenshus i København over Frederiksborg (det nuværende Hillerød), og videre via Nyrup til Kronborg Slot. Der byggedes samtidig flere an-

dre kongeveje, bl.a. Ringsted-Antvorskov og i Jylland Jelling-Kolding-Haderslev.

Det bemærkelsesværdige var imidlertid, at vejene helt og holdent var forbeholdt den kongelige familie. Endog rigsrådet (regeringen) formentes adgang til køre på vejene. Dette var ganske

Med bygningen af de nye hovedveje byggedes bl.a. også nye broer. Her ses Jellebro.

På strækningen fra Hørsholm til Helsingør byggedes 1 bro (Jellebro) samt 28 stenkister (små broer).

Anlæggelsen af Helsingørvejen var en kæmpeopgave, hvor bønderne alene i Hørsholm og Karlebo måtte køre knap 6.000 vognlæs samt bruge 41.000 arbejdsdage på arbejdet.

Foto: Fredensborg Arkiverne

usædvanligt i datidens Europa, og kendtes ikke i andre lande. Især hos bønderne, der havde måttet slide og slæbe for at bygge vejene, vakte dette stor harme. De mente, at også de havde brug for at køre på vejene som et led i deres daglige arbejde.

Vejene blev afspærrede med opsynsmænd ved broer og krydsende offentlige veje. Hvis bønderne formastede sig til at bruge kongevejene, straffedes de med konfiskation af heste og vogne samt vognlæs. Senere med nedskydning af deres heste. På Fre-

densborg Kongevej indførte Christian VI i 1735 opsyn med bevæbnede militærpatruljer dag og nat.

Denne kongevej var blevet bygget for at dronningen på Hirschholm Slot kunne køre til det nybyggede Fredensborg Slot. Vejen var imidlertid elendig og altid i dårlig stand. Og den måtte, hver gang dronningen skulle frem og tilbage mellem slottene, sættes nødtørftigt i stand. Hvilket bønderne brokkede sig gevaldigt over, da de mente, at de i forvejen havde rigeligt at gøre med det øvrige hoveriarbejde for dronningen.

En af stenkisterne på Fredensborg Kongevej.

Foto: Kurt Christensen

I 1764 - knap 200 år efter byggeriet af den første kongevej - underskrev Fredrik V en resolution om, at der nu skulle bygges en hovedvej omkring det spor, hvor kongevejen til Fredensborg gik. Og desuden skulle der overalt i landet, som det hed, ”...bygges nye hovedveje til agerdyrkningens, handelens og den indre samfærdsels

fremme, som til bekvemmelighed for de rejsende... ”.

Tre franske vejingeniører blev samtidig kaldt til landet. I spidsen for dem stod en vejingeniør ved navn Jean Marmillod. Han udnævntes til ”Ober-Wey-Inspecteur” og han ledede arbejdet med bygningen af den nye vej til Fredensborg. Desuden grundlagde han ”Vejkorpset”.

De franske vejingeniører skabte derpå en vej, der repræsenterede noget af den højeste tekniske viden, som fandtes i Europa på den tid. I midten anlagde man en 5,6 m bred kørebane belagt med chausséesten. Denne var beregnet til hurtigtgående køretøjer. På hver side anlagde man 4 m brede jordveje beregnet til især bøndernes mere langsomt gående køretøjer. Endelig anlagde man grøfter på hver side, så det nu var slut med de ofte meget store vandhuller, der ligefrem havde gjort dele af vejene ufarbare.

Arbejdet var færdigt i 1775 og dermed sluttede kongevejenes æra. Den nye vej, der gik fra København til Fredensborg, var nemlig nu åben for alle. Den blev ikke anlagt for kun at betjene

kongemagten. Dog skulle der betales en vejskat i form af bompenge ved henholdsvis Vibenshus, Vangede, Gelskov, Hørsholm og Hesselrød. Få år senere fortsatte man vejbyggeriet, idet man i årene 1779 - 1793 byggede den anden hovedvej omkring kongevejssporet fra Usserød til Helsingør. Men også fire andre hovedveje blev bygget i dette tidsrum, nemlig Roskilde – Korsør, Klovtofte – Køge, Roskilde – Kalundborg samt København – Dragør.

Universitetslektor, dr. phil Alex Wittendorff, der specielt har forsket i vejenes historie siger, at

”Kongevejene var et grotesk eksempel på et parasitisk forbrug af samfundets ressourcer. Men også et udtryk for et radikalt brud med tilvante forestillinger om, hvordan et vejnet bør blive til. Nemlig et eksempel på, at planlægning og styring afløste en ukontrolleret og selvgroet udvikling”.

Men samtidig fik den senere afskaffelse af kongevejene, og det nye vejbyggeri, en overordentlig stor betydning for landets økonomiske udvikling.

Udsnit af vejkort for rejsende mellem København og Fredensborg. Dateret 1788.

Syd er opad.

Bemærk at kongevejen mod Helsingør ikke er afsat, da den ikke var færdigbygget.

Vejen til Helsingør drejede fra på bakken kort efter svinget på kongevejen og før Usserød Å. Den passerede det sted, hvor De brönsholmdalske Fabrikker senere blev anlagt for at gå over Nive Å på Jellebro, der stadig var en bro af træ.

Det kgl. Bibliotek

Kommende arrangementer

Torsdag 29. august kl. 19.00-21.00

Rundvisning på /i Nivå Kirke og Kirkegård

Historiker Niels Storgaard Simonsen vil fortælle og vise rundt i kirken samt på kirkegården. Kirken, der i 1910 fyldte 100 år, er et bygningsværk, der kun blev til noget, fordi ejeren af Nivaagaard, Johannes Hage, bidrog ganske betragteligt til kirkens byggeri. Nivå Kirke er desuden tilsyneladende bygget som en almindelig landsbykirke, men er alligevel på flere måder overraskende anderledes.

Alle er velkomne og deltagelsen er gratis.

Mødested: P-pladsen ved Nivå Kirke

Foto: Flemming Jappsen

Torsdag 5. september kl. 15.00-17.00

Mindehøjtidelighed for vore faldne soldater fra Karlebo Sogn

I samarbejde med Karlebo Menighedsråd og Fredensborg Kommune afholdes på Karlebo Kirkegård samt i kirken en mindehøjtidelighed for vore faldne soldater fra Karlebo Sogn. Mindehøjtideligheden afsluttes med et mindre traktement i Længen ved siden af kirken. Alle er velkomne.

Torsdag 26. september kl. 19.30-21.30

Brønsholmdals historie

Historikeren, cand.mag. Niels Storgaard Simonsen, Karlebo Lokalhistoriske Forening, vil fortælle om Brønsholmdals spændende og fantastisk brogede historie, der startede i 1799 og sluttede knap 200 år senere.

Det er historien om en klædefabrik, en kirke, en hørberedningsanstalt, en stivelsesfabrik, et kolerasygehus, arbejder- og husvilde-boliger, en fattig- og arbejdsanstalt, en børneskole, en sindssyge- og idiotanstalt, et sygehjem, et alderdomshjem, et plejehjem, et rådhus - og endelig almene- og privatboliger samt et medborgerhus.

Sted: Egedal Kirkes foredragssal, Egedalsvej 3, 2980 Kokkedal

Entré: 25 kr. incl. Kaffe eller the. Alle er velkomne

”Egedal”, der blev bygget som bolig for direktøren på De brønsholmdalske Fabrikker, og som i dag er medborgerhus. Foto: JEC

Foreningens bestyrelse.

Formand:

Niels Storgaard Simonsen tlf: 2341 5440 niels.storgaard@email.dk

Næstformand:

Anna-Sophie Simony Dalgaard tlf: 2927 1928 asdalgaard@outlook.dk

Kasserer:

Brita Gersner tlf: 4914 4289 b.gersner@gmail.com

Øvrige bestyrelsesmedlemmer:

Merete Gøtzche tlf: 4828 0555 m.go@outlook.dk

Birgitte Larsen (udpeget af Fredensb. Kommune)

tlf: 2331 5396 birgitte2990@gmail.com

Flemming Jappsen

tlf: 5124 5338 fl.jappsen@gmail.com

Peter Aarby

tlf: 4914 5281 paarby@post.tdcadsl.dk

Suppleant 1:

Henrik Teileskov tlf: 4914 3752 teileskov@post.tele.dk

Suppleant 2 og webmaster:

Bjørn Sandberg tlf:4914 4028 bjoern.sandberg@gmail.com

